

„Mums užteko ilgesio...“

Žydronė Kolevinskienė

2016-ųjų pabaiga Vilniuje įsimins dviejų lietuvių išeivijos prozos korifėjų paminėjimais – Mariaus Katiliškio ir Antano Vaičiulaičio.

Lapkričio 24 d. Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus Vilniuje vėl pakvietė miesto bendruomenę į antrąjį renginį iš projektinio ciklo „Išėjusiems – sugrįžti“, skirto išeivijos literatūriniam palikimui. Literatūrinis ir muzikinis vakaras „Man užteko ilgesio...“ buvo dedikuotas prozininkui Mariui Katiliškiui. M. Katiliškio ir jo amžininkų prisiminimų puslapius sklaidė Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto dekanė dr. Žydronė Kolevinskienė, aktorė Dalia Jankauskaitė, ilgesingomis melodijomis pritarė atlikėjas Andrius Kulikauskas ir birbynininkas Kastytis Mikiška.

Marius Katiliškis (1915–1980, tikroji pavardė Albinas Vaitkus) – daugelio knygų autorius, iš jų Lietuvos skaitytojams labiausiai žinomos „Miškais ateina ruduo“ (romanas), „Užuovėja“ (novelių romanas), „Išėjusiems negrįžti“ (romanas). Šiose ir kitose knygose sklaidžiasi ryškus prozininko talentas, kai romanuose susipina dvi pasakojimo kryptys: impresionistinė ir realistiškoji (buitinė). Vienuose tekstuose M. Katiliškis pasirodo esąs geras pasakotojas, kituose – geras psichologas ir buities vaizduotojas, kitur – įdomus stilistas. Daugelyje M. Katiliškio romanų plačiai vaizduojama veiksmo aplinka – dažniausiai Aukštaitija (Biržų, Pasvalio regionai). Tą, matyt, lėmė, kad M. Katiliškis, gimęs Žemaitijoje, Šiaulių apskrityje, kuri laiką iki pasitraukimo į Vakarus dirbo Pasvalio bibliotekos vedėju (dabar Pasvalio viešoji biblioteka pavadinta Mariaus Katiliškio vardu). Čia 1942 m. jis vedė mokytoją Elžę Avižonytę, gimusią Čikagoje, bet su tėvais grįžusią į

Lietuvą. Ir jo romanuose, ir apsakymuose gausu skirtingų veikėjų, savaip išgyvenančių asmenines krizes (pavyzdžiui, Tilė, Monika, Agnė, Doveika, Tugaudis, Milė iš romano „Miškais ateina ruduo“ ir kt.). Žvelgiant į M. Katiliškio kūrybos visumą, matyti, kad rašytojo ryškinama pagrindinė žmogiškosios būties opozicija: gyvenimas–mirtis. *Žmonių gyvenimai bėga kas sau, ir tik žemė suima juos visus į savo talpų glėbį. Tik gamta stūkso virš atskirų likimų, viską apglėbia ir nesikeičia.*

Skaitydami M. Katiliškį, galime būti tikri, kad prisiliesim prie esminių dalykų, kad jo kūryboje atrasime tėviškės žemę, Lietuvos gamtą, lietuvišką senąjį kaimą su visais papročiais ir ritualais (pavyzdžiui, garsiuoju pasvalietiško alaus darymu), meilę, atsakomybę, žmogaus palikimą žmogui.

Mirė M. Katiliškis Lemonte, Čikagos priemiestyje, palaidotas Čikagos Lietuvių tautinėse kapinėse. 2013 m. šalia jo atgulė ir žmona, poetė Liūnė Sutema. Teliko įrašas ant paminklo:

*Miškais ateina ruduo
Išėjusiems negrįžti,
ir bevardė šalis -
jų užuovėja.*

Tačiau M. Katiliškis sugrįžo tą vėlų, tamsų lapkričio vakarą, kai Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo minima Padėkos diena. Sugrįžo į Lietuvą, į Vilniaus senamiestį savo tekstais, jų skaitymais, analizėm ir interpretacijom. Ir tapo šviesiau ir šilčiau. *Kaip gi kitaip begalėtų nutikti, kaip gi kitaip, jei tai praamžina tiesa ir nekintamas vyksmas, ir aš neatsiejama jo dalis?*

Kaip sugrįžo ir kitas išėivijoje gyvenęs ir kūręs prozininkas - Antanas Vaičiulaitis (1906–1992), gimęs Didžiuosiuose Šelviuose, Vilkaviškio rajone, miręs Vašingtone. 1999 m. A. Vaičiulaičio palaikai perkelti į Vilkaviškio kapines.

Danutė Vaičiulaitytė-Nourse. R.
Tamošaičio nuotr.

Tad gruodžio 1-ąją Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakultetas akademinę bendruomenę ir plačiąją visuomenę pakvietė į išeivijos rašytojo Antano Vaičiulaičio 110-osioms gimimo metinėms skirtą konferenciją „XXI amžiaus novelistikos kontūrai“. Prozininkas, poetas, literatūros kritikas, vertėjas, kurio kūryba sulaukė premijų, pristatymų, išsamių tyrinėjimų, nors monografijos iki šiol dar neturime. Alfonsas Nyka-Niliūnas savo dienoraštyje yra užfiksavęs: „Vaičiulaitis. Šalia didelių jo nuopelnų dailiojoje prozoje minėtinas ir vienas nemažas nuopelnas poezijoje, ypač iš 1931 metų perspektyvos žiūrint. Tai jo Milašiaus (O. V. de Lubicz-Milosz) poetinės idiomos transpozicija į lietuvių kalbą, tokia autentiška visuose savo plataus kalbinio diapazono registruose.“ Renginio pradžioje LEU Humanitarų skaitykloje buvo atidaryta A. Vaičiulaičio jubiliejui skirta paroda, pristatyta poeto Juliaus Žėko instaliacija „Tautiška giesmė“. Organizatorius ir dalyvis nudžiugino iš Jungtinių Amerikos Valstijų specialiai į šią konferenciją atvykusi Antano Vaičiulaičio vyresnioji dukra, mecenatė Danutė Vaičiulaitytė-Nourse.

Antano Vaičiulaičio parodos atidarymas. V. Vasiliausko nuotr.

Mokslinėje konferencijoje buvo prisiminti Antano Vaičiulaičio bendražygiai, jo literatūros kritikos darbai, vertimai iš prancūzų kalbos, epistolinis palikimas, archyvinis paveldas, esantis Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune, jo diplomatinė veikla Italijoje. Pranešimus skaitė dėstytojai, mokslininkai iš įvairių Lietuvos mokslo įstaigų: Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvos edukologijos universiteto, Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto, Maironio lietuvių literatūros muziejaus. Dalyvius savo atvykimu pagerbė ir poeto Kazio Bradūno (kurio 100-ąsias gimimo metines minėsime 2017 m.) dukra Elena Bradūnaitė (šiuo metu gyvenanti Vilniuje), gimtojo A. Vaičiulaičio krašto – Vilkaviškio – savivaldybės ir bibliotekos darbuotojos.

Konferencijos akimirka. R. Tamošaičio nuotr.

Antroje konferencijos dalyje buvo aptarta Antano Vaičiulaičio literatūrinės premijos laureatų kūryba – Romualdo Granausko (1995 m.), Juozo Apučio (1997 m.), Rimanto Šavelio (1999 m.), Renatos Šerelytės (2001 m.), Petro Dirgėlos (2003 m.), Danutės Kalinauskaitės (2006 m.), Bitės Vilimaitės (2008 m.) ir kt. Galima priminti, kad A. Vaičiulaičio literatūrinė premija įsteigta žmonos Joanos Vaičiulaitienės 1994 metais kartu su tuometinio Vilniaus pedagoginio universiteto profesoriumi Albertu Zalatoriumi. Po J. Vaičiulaitienės mirties 2003 m. premija rūpinasi, globoja dukros – Danutė, Aldona ir Joana Vaičiulaitytės. Pagrindinis premijos tikslas – remti lietuvių literatūrą, bet ypač – novelistiką, skatinti jaunosius kūrėjus rašyti trumpojo žanro tekstus, tęsti vaičiulaitiškąją tradiciją. 2016 m. birželio 22 d. Vilniaus Rašytojų klube buvo įteikta jau vienuoliktoji literatūrinė Antano Vaičiulaičio premija už geriausią novelę, 2014–2016 m. paskelbtą Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštyje „Metai“, – rašytojui Alvydui Šlepikui. Minėto vakaro metu pirmą kartą buvo teikiama ir Antano Vaičiulaičio Jaunojo novelisto premija, kurią laimėjo jaunoji kūrėja Paula Urbonaitė.

Vaičiulaičio 110-osioms gimimo metinėms skirtos konferencijos rengėjams rūpėjo ne tik aktualizuoti rašytojo kūrybinį palikimą (legendos, literatūrinės pasakos, novelistika), bet ir naujai reflektuoti A. Vaičiulaičio gyvenimą ir plačiašakę, įvairiapusę veiklą, aptarti vaičiulaitiškosios tradicijos tąsą XXI amžiuje, ypač novelistikos baruose, diskutuoti apie novelės žanro funkcionalumą šiandien, dabartinės lietuvių novelistikos situaciją. Diskusijos tapo prasmingesnės, jose dalyvaujant ne tik mokslininkams, bet ir patiems kūrėjams – A. Vaičiulaičio literatūrinės premijos laureatams Laurai Sintijai Černiauskaitei ir Vidui Morkūnui.

Abiejų išeivijos rašytojų – Mariaus Katiliškio ir Antano Vaičiulaičio – kūryboje, be kurios sunkiai būtų įsivaizduojamas lietuvių literatūros procesas, atsekame tam tikrus istorinio laiko pėdsakus, jų pasaulis kuriamas, rodos, siekiant kažkokio, sunkiai nusakomo pirmapradžio darnumo. Abiem buvo svarbus amžinosios vertės kriterijus, leidžiąs teigti tikrąsias, laiko tėkmėje nekintančias vertybes – gerumą, meilę ir viltį. Ir ilgesį. Jiems užteko ilgesio...

Straipsnis spausdintas žurnale „Pasaulio lietuvis“, 2017 m. Nr. 1/553

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

